

43. Âsumân ile Zeycân hikâyesinin monomit kuramı bağlamında çözümlenmesi**Esra TARHAN¹**

APA: Tarhan, E. (2021). Âsumân ile Zeycân hikâyesinin monomit kuramı bağlamında çözümlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 746-754. DOI: 10.29000/rumelide.990190.

Öz

Mitoloji üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarla dikkat çeken Amerikalı araştırmacı Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adını taşıyan çalışmasını 1948 yılında yayımlamıştır. Bu çalışmayı hazırlamak için pek çok farklı anlatı türü örneklerini inceleyerek bu türlerin benzer yönlerini ortaya koymuştur. Carl G. Jung'un takipçisi olan Campbell *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adını taşıyan çalışmasında, "kahraman" arketipini çözümlenmeyi amaçlamıştır. Farklı kültür ve coğrafyalara ait anlatı metinlerinin aslında benzer özelliklere sahip olduğunu "kahraman" arketipi üzerinden anlatmıştır. Bu makalede, Joseph Campbell'in *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı çalışmasındaki monomit kuramından yola çıkılarak kahramanın yani Âsumân'ın "yola çıkış" ve "erginlenme" süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemede, Dr. Öğr. Üyesi Doğan Kaya ve M. Sabri Koz tarafından yayıma hazırlanan *Halk Hikayeleri I* adlı çalışma esas alınmıştır. Kitapta yer alan "Hikâyet-i Âsumân ile Zeycân" adını taşıyan halk hikâyesi metni değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Monomit, kahraman, halk hikayesi, Âsumân ile Zeycân

Analysis of folk tales in the context of monomyt theory: An example of the story of Umsumân and Zeycân**Abstract**

Joseph Campbell published *The Hero with A Thousand Faces* in 1948. Prepare your work for many different types of narrative by examining their examples and examining similar aspects of these genres. In his work that carries the Endless Journey of the Campbell Hero, who is a follower of Carl G. Jung, he aims to solve the "hero" archetype. He explained the fact that narrative texts belonging to different cultures and geographies actually have similar characteristics through the "hero" archetype. In this article, starting from the monomitic theory in Joseph Campbell's work titled *The Hero with A Thousand Faces*, the "departure" and "adulthood" process of the hero, namely, Man, is tried to be evaluated. In the examination, Folk Stories I prepared for publication by Doğan Kaya and M. Sabri Koz is based on. The folk tale text named *Hikâyet-i Âsumân and Zeycân* in the book was evaluated.

Keywords: Monomit, hero, folk tale, Âsumân and Zeycân

¹ Dr. Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı ABD (Adana, Türkiye), ozkayae@cu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8018-9461 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.05.2021-kabul tarihi: 20.09.2021; DOI: 10.29000/rumelide.990190]

1. Giriş

Çalışmanın giriş bölümünde monomit kuramı ve Âsuman İle Zeycân Hikayesi hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Monomit kuramı ve *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*

“Analitik psikoloji alanında yaptığı önemli çalışmalar ile tanınan Carl Gustav Jung, geliştirdiği kolektif (ortak) bilinçdışı ve arketip yaklaşımları ile rüyalardan mitolojiye kadar pek çok alanda yer alan evrensel sembollerin mantığına ışık tutmuştur. Takipçisi Joseph Campbell ise bu ortak sembolizm içerisinden “kahraman” arketipine yoğunlaşarak halk anlatılarının kurgularındaki benzerlikleri ve döngüsel anlatımı ‘monomit’ olarak tanımlamıştır” (Güzel, 2014: 191).

Joseph Campbell’in *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (Campbell, 1948) adlı çalışmasında kahramanın aydınlanma süreci “yola çıkış, erginlenme, dönüş” olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Söz konusu aşamaların alt başlıkları da bulunmaktadır. Campbell, dünya üzerindeki mitolojik anlatılardan hareketle kahramanların ortak yönlerini tespit etmeye çalışmıştır. “Yola çıkış” aşaması kahraman için maceraya davet niteliğindedir. “Erginlenme” aşamasında kahramanın türlü sınavlardan geçtiği ve sıradan kimliğinden arınarak yeni bir dünyanın kapısını aralamaktadır. “Dönüş” ise kahramanın eski kimliğinden uzaklaşmış bir şekilde kahramanlık macerası yolculuğundan geri döndüğü aşamadır.

“Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhafıklar bölgesine doğru ilerler: burada masalsi güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır: kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner” (Campbell, 2013: 42). “Monomitin karmaşık kahramanı sıra dışı yetenekleri olan bir kişidir. Sıkça toplumu tarafından ödüllendirilir, sık sık tanınmaz ya da reddedilir. O ve/veya kendini içinde bulduğu dünya simgesel bir eksiklik duymaktadır. Peri masallarında bu belli bir altın yüzüğün yokluğu kadar hafif olabilirken, kıyamet tasavvurunda bütün dünya fiziksel ve ruhsal yaşamı yıkıma uğramış ya da uğrama noktasına gelmiş olarak gösterilebilir” (Campbell, 2013: 49).

“Kahramanın başarılı macerasının sonucu, yaşamın dünyanın gövdesine akışının kilidini açmak ve onu serbest bırakmaktır. Bu akış mucizesi fiziksel terimlerle bir yiyecek maddesinin çevrimi gibi, dinamik biçimde bir enerji akışı gibi, ya da ruhsal biçimde bir iyiliğin dışavurumu gibi ifade edilebilir” (Campbell, 2013: 52).

“Monomit kuramı, Joseph Campbell tarafından “Ortadoğu’dan Hindistan’a Güney Afrika’dan Sibirya’ya yayılmış insan coğrafyasından alınan anlatı örnekleri üzerine uygulanmıştır” (Saltık Özkan, 8:2000). “Campbell’in monomitinin ölçüsü olan ‘tam döngü’ süreci, ifade edilen aşamalarda sembolik olarak gerçekleşmektedir. Bu sembolik akış, insanlığın kolektif bilincinde ve ruhunda var olduğu belirtilen evrensel kodlar ile gerçekleşmektedir” (Güzel, 2014: 194).

Campbell, anlatıların olay örgüsünde yer alan figür ve eylemleri C. Gustav Jung’ın geliştirdiği toplumsal bilinçdışı ve arketip kavramlarıyla açıklamış, böylece mit ve masalarda sürekli tekrar eden bu figür ve eylemleri (arketip), analitik psikolojinin yöntem ve terimlerini kullanarak yorumlamıştır (Saltık Özkan, 2006:20). Monomit kuramını çözümlene yöntemi olarak kullanan çalışmalar daha önce yapılmıştır. Sinema, resim, edebiyat gibi pek çok alanda uygulanan çalışmalarda monomit kuramı esas alınmıştır.²

² Tecimer, 2005 ; Saltık Özkan, 2006; Saltık Özkan, 2009; Göze Erdemir, 2013; Aliç F.-Aliç S.; 2014; Güzel, 2014; Durmuş, 2015; Okuşluk Şenesen, 2015; Abalı, 2016; Atay, 2017; Kırgız, 2018; Sayıcı, 2019; Özpay, 2020.

1.2. Âsumân ile Zeycân hikâyesi

Joseph Campbell, erginlemeye dair monomit kuramını kahramanın yola çıkışı ile başlatmaktadır. Ancak Âsumân ile Zeycân'ın hikâyesi bu iki gencin olağanüstü doğum süreçleriyle başlamaktadır. Buna göre, “padişah ile kethüdasının çocuğu olmamaktadır. Bir dervişin yardımıyla Murad suyuna gidip kurban kesmişlerdir ve suya bıraktıkları anda bir nar ortaya çıkmıştır. Narı ortadan ikiye bölerek yiyen padişah ve kethüdasının birer çocuğu olmuştur.” (Kaya-Koz, 2000:17). “Bu hikâyenin bazı varyantlarında elma yerine nar karşımıza çıkmaktadır ki nar da bolluğu, bereketi, çoğalmayı sembolize etmesi bakımından çocuk sahibi olma ile doğrudan ilgilidir. Günümüzde de çocukların güzel, al yanaklı olması amacıyla elma ve nar, hamile kadınlar tarafından yenmektedir” (Süme, 2015: 141). “Çocuk sahibi olabilmek için çeşitli uygulama ve ritüellerin geçmişten günümüze sadece anlatılarda değil günlük yaşamın içinde de devam ettiği bilinen bir gerçektir. Elma, nar, incir, hurma vb. yiyerek, dua ederek, türbelere giderek, kurban keserek ya da birtakım şartları yerine getirerek çocuk sahibi olmaya çalışan aileleri çevremizde görmek mümkündür. Hem günlük hayatta hem de hayatın aksettirildiği anlatılarda farklı şekillerde hamile kalma motifleri ile soyun devamının sağlandığını ve toplumun kurtarıcı çocuğunun daha doğmadan olağanüstülüklerle farklı bir boyuta taşındığını söyleyebiliriz” (Süme, 2015: 149). Türk kültüründe hayvanlar arasında özellikle kurt çoğalmanın ve üremenin sembolü olmuştur. “Kurdun bol üreyen bir hayvan oluşu ve bu özelliğiyle Türk destan ve efsane kültürüne katkı sunması, onun, sembol olarak seçilmesindeki en önemli etkidir” (Mezkit Saban, 2020: 238-239)

Oğlanın adını Âsumân, kızın adını ise Zeycân koymuşlardır. On dört yaşına kadar birlikte eğitim gören Âsumân ile Zeycân “*beli bükülmüş, dişi dökülmüş, elinde değnek*” olan bir “*cazi karı*” (Kaya-Koz, 2000: 23) yüzünden ayrılırlar. Fakat “kız ile oğlan birbirlerine âşık olurlar. Her ikisi de Kırklar elinden bade içerek âşıklığa başlarlar. Âsumân ile Zeycân, hikâyenin başından sonuna kadar, değişik adlarla anılan ermişin yardımını görürler, güçlükleri bir masal havası içinde aşarlar. Yedi yıllık ayrılığın sonunda, dervişin ve Erzurum paşasının yardımıyla evlenerek birbirlerine kavuşurlar” (Kaya-Koz, 2000:17).

“Asuman ile Zeycan Hikâyesi'nin Türkiye'de halk kitabı olarak 19. yüzyıldan bu yana baskıları yapılmaktadır. Genellikle Kerem ile Aslı'nın taşbasması nüshalarının kenarında basılan hikâyenin görülebilen en eski hurufat baskısı daha yakın bir tarihi taşımaktadır” (Kaya-Koz, 2000:18-19). “Hikâyenin yazma nüshaları fazla değildir. Gerek bunlar gerekse halk ağzından derlenenler arasında birçok benzerlikler bulunduğu dikkati çekmektedir” (Kaya-Koz, 2000:17).

Bu makalede, Joseph Campbell'in *Kahraman'ın Sonsuz Yolculuğu* adlı çalışmasından yola çıkılarak kahramanın yani Âsumân'ın “yola çıkış” ve “erginlenme” süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan incelemede Dr. Öğr. Üyesi Doğan Kaya ve M. Sabri Koz tarafından yayıma hazırlanan *Halk Hikâyeleri I* adlı çalışma esas alınmıştır (Kaya-Koz, 2000). Kitapta yer alan *Hikâyet-i Âsumân ile Zeycân* adını taşıyan bir halk hikâyesi metni değerlendirilmiştir.

2. Âsumân ile Zeycân hikâyesinde maceranın aşamaları

Joseph Campbell'in çalışmasında yer verdiği kahramanlık yolculuğuna ait “yola çıkış” ve “erginlenme” adını taşıyan başlıklar ile alt başlıkları şunlardır:

1.Yola Çıkış

1.1.Maceraya Çağrı

1.2.Çağrının Reddedilişi

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

- 1.3. Doğüstü Yardım
- 1.4. İlk Eşiğin Aşılması
- 1.5. Balinanın Karnı
2. Erginlenme
- 2.1. Sınavlar Yolu
- 2.2. Nihai Ödül (Campbell, 2013:48)

1. Yola çıkış

“Kahramanın, evinden uzaklaşıp erginlenmiş olarak geri dönmesi için öncelikle *Yola Çıkış* evresini geçmesi gerekmektedir. Campbell'a göre kahraman, sıradan dünyasından uzaklaşarak maceraya çıkar ve çeşitli sınavlardan geçerek erginlenir” (Abalı, 2016: 207). Âsumân ile Zeycân hikâyesinin “yola çıkış” aşamasında “Maceraya çağrı, çağrının reddedilişi, doğüstü yardım, ilk eşiğin aşılması, balinanın karnı” biçiminde adlandırılan alt başlıklar yer almaktadır.

1.1. Maceraya çağrı

Maceraya çağrı, kahramanı erginlenme sürecine yönlendirip harekete geçiren bir davet durumudur. Kahramanın maceraya çağrılma yöntemleri farklılık gösterebilmektedir. erginlenmek için başından geçecek olan olayların yaşanacağı duruma davet niteliğindedir. “Maceranın müjdecisi ya da habercisi genelde karanlık, tiksindirici ya da korkunç, dünyanın kötü saydığı biridir; yine de onu izlemek, gündüzün duvarları arasından içinde mücevherhelerin ışıldadığı karanlığa giden yolu açabilir” (Campbell, 2013: 68).

Âsumân ile Zeycân hikâyesinde Âsumân'ın maceraya çağrısı bir koca karı tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna göre:

Sabah oldu, kızı başka hocaya verdiler. İki hasreti birbirinden ayırdılar. Beş sene birbirlerini görmediler. Amma günlerde bir gün, cuma gün, Âsumân camiye giderken ol kocakarı Âsumân'ın önüne düştü. Amma Âsumân ol karyı bilmezdi.

Kocakarı eyitti:

“Oğlum, nereye gidersin?”

Âsumân eyitti:

“Cuma kılmaya giderim.” dedi.

Ol karı eyitti:

“Sana haber vereyim. Bir yer vardır, var anda abdest al gör ki dünyanın ne olduğunu bilesin.”

Âsumân eyitti:

“Göster varayım, abdest alayım” dedi (Kaya-Koz, 2000: 23).

Âsumân'ın koca karının isteği üzerine bulunduğu yerden ayrılarak başka bir yerde abdest almayı kabul ettiği görülmektedir. Abdest almak için bir bahçeye gelen Âsumân, Zeycân'ı görür görmez yoğun duygular hissetmekte ve ona kavuşma isteği duymaya başlamaktadır. Bu durum, Âsumân için macerayı kaçınılmaz hale getirmektedir. Beş sene boyunca birbirlerini görmeyen Âsumân ile Zeycân birbirlerini ilk gördükleri anda âşık olmuşlardır.

“[İ]ster büyük ister küçük ve hangi yaşam sahnesinde olursa olsun, çağrı her zaman bir dönüşümün - tamamlandığında bir ölüme ve bir doğuma eşitlenen bir ruhsal geçiş anı ya da ayininin- gizemiyle

perdeyi kaldırır. Alışılmış yaşam ufku genişlemiştir; eski kavramlar, idealler ve duygusal kalıplar artık yetmemektedir” (Campbell, 2013:65-66). Maceranın kahramanı olan Âsumân, Zeycân’ı gördüğü andan itibaren artık eski benliğini bir tarafa bırakarak macera çağrısına olumlu yanıt vermektedir.

Âsuman camiye giderken bir koca karı ile karşılaşmaktadır. Koca karı ona abdest alması için bir yer göstermektedir. Âsuman’a tavsiye edilen yer ise Zeycân’ın bulunduğu saray bahçesidir. Âsuman camiye giderken karşısına çıkan koca karı, maceranın habercisi konumundadır. “Habercinin haberleri, yaşamak ya da yaşamın daha ileri bir anında ölmek olabilir. Önemli tarihsel bir olaya çağrı gibi görünebilir. Ya da dinsel bir aydınlanmanın şafağını belirtebilir” (Campbell, 2013:65). Âsumân ile Zeycân hikayesindeki koca karı ise yaşamı ve aşka daveti temsil etmektedir.

“Çağrının tipik ortamı karanlık orman, büyük ağaç, çağıldayan kaynak ve kaderin gücünün taşıyıcısının beklenmedik, tasarlanmamış ortaya çıkışıdır” (Campbell, 2013:66). Âsumân ile Zeycân hikayesinde çağrının ortamı saray bahçesidir. Hikâyeye göre koca karı ile Âsuman, “saray bahçesine geldiler. Ol karı, bahçe kapısının açık olduğunu bilirdi. Andan Âsumân gördü ki bahçe içinde kırk kurnadan su akar” (Kaya-Koz, 2000:24). Saray bahçesi, Âsuman ile Zeycân’ın kaderinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Bahçenin görkemli oluşu ve bahçede kırk kurnadan akan su “kaderin gücünün ortaya çıkışı” (Campbell, 2013:66) açısından çağrının tipik ortamlarından birini meydana getirmektedir.

1.2. Çağrının reddedilişi

“Gerçek yaşamda sık sık mitlerde ve halk masallarında ise bol bol, yanıt verilmeyen çağrı gibi garip bir durumla karşılaşırız; çünkü başka ilgilere yönelmek olasıdır. Çağrılarının reddi macerayı olumsuz çevirir” (Campbell, 2013:73). Maceraya çağrı, kahraman yani Âsumân tarafından reddedilmemektedir. Ancak Âsumân’ın annesi ve babası bu aşkın oğulları için tehlikeli olaylara sebep olacağını düşündüklerinden, gitmesine engel olmak için onun sazını saklamışlardır. Yine de bu durum, Âsumân’ı çağrıya olumlu karşılık vermekten alıkoymamıştır.

1.3. Doğaüstü yardım

“Çağrıyı reddetmemiş olanlar için, kahramanın yolculuğunun ilk karşılaşması, maceracıya aşacağı ejder güçlere karşı tilsimler sağlayan, koruyucu bir figürle (genellikle ufak tefek yaşlı kadın ya da erkek) olandır” (Campbell, 2013:83-84). Joseph Campbell, doğaüstü yardımcının erkek olmasının sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğunu belirtmektedir (Campbell, 2013:89). Âsumân ile Zeycân hikâyesinde kahramana yani Âsumân’a yardım eden genellikle erkektir. Doğaüstü güçlere sahip olan pir, derviş ya da Hızır Âsumân’a çıktığı yolculukta destek olarak onun nihai ödüle ulaşmasını sağlamaktadırlar.

Âsumân ile Zeycân hikâyesinde doğaüstü yardıma dair pek çok örnekle karşılaşılmaktadır. Bunun ilk örneği, Âsuman ile Zeycân’ın âşıklık yeteneğine ulaşma biçimleridir. Her ikisine de rüyada pir elinden aşk badesi sunulmaktadır ve böylece uyandıklarında âşıklık yeteneğine sahip olmaktadır.

“Kendisine yapılan çağrıya yanıt verdikten sonra ve olaylar ortaya çıktıkça cesaretle ilerlemeyi sürdüren kahraman bilinçdışının bütün güçlerini yanında bulur. Doğa Ana’nın kendisi zor görevi destekler” (Campbell, 2013:86-89). Hikâyeye göre doğaüstü yardımın ikinci örneğinde annesi ve babasıyla vedalaşıp yola düşen Âsumân, “...bir kışa tutuldu. Üzerinde urbası kalmadı. Mevla’ya niyaz edip arkasını bir kayaya dayadı, kaldı. Mevlanın emri ile ol kaya yarıldı. Ol gice ol kayanın içinde kaldı” (Kaya-Koz, 2000:44). Böylece Âsumân, Tanrı’nın emri ile Doğa Ana tarafından korunmuş ve Kulazehoş’a uzanan yolculukta tabiatın zorlu koşullarından zarar görmemiştir.

Doğüstü yardıma dair bir diğer durum Âsumân'ın yolda iken yorulup uykuya daldığı sırada gerçekleşmektedir: “*Böyle derken uykuya vardı. Hızır Aleyhisselam gelip kaplan postunu arkasına örttü ve önüne ateş yaktı. Âsumân, şimdi uykudan uyandı, baktı ki karşısında bir derviş oturur. Dede Sultan kaplan postunu verdi. Aldı arkasına dağı aşırıldı*” (Kaya-Koz, 2000:45). Âsumân'ın yolculuğunu sağlıklı tamamlayabilmesi için Hızır ve Dede Sultan adındaki derviş tarafından her türlü tehlikeden korunduğu görülmektedir.

Âsumân'ın kahvesinin çok rağbet görmesini çekemeyen kahveciler, cazı karıdan Âsumân'ı bir adaya atmasını isterler. Cazı karı, Âsumân'dan çiçekleri koparmasını ister. Âsumân çiçekleri kopardığı anda kuyuya düşer ve oradan çıkmayı başaramaz. Bunun üzerine yardımına Dede Sultan yetişmektedir. Kulazehoş'tan döndüğünde Âsumân'ı bulamayan Dede Sultan cazı karıyı kamçılıyarak Âsumân'ın yerini öğrenmektedir. Dede Sultan, kuyuya cazı karıyı atarak Âsumân'ı kuyudan kurtarmaktadır.

1.4. İlk eşğin aşılması

“Kahraman, kaderinin ona rehber ve yardımcı olan kişileştirmeleriyle birlikte macerasında, aşırı güç bölgesinin girişindeki eşik muhafızına gelinceye dek ilerler. Bu tür muhafızlar, kahramanın şu anki alanı ya da yaşam ufkunun sınırlarını belirterek dünyayı dört yönde sınırlar. Onların ardında karanlık, bilinmeyen tehlike vardır” (Campbell, 2013:94). “Bu aşama, kahramanın kendinden vazgeçme sınavıyla karşılaşacağı bir aşamadır” (Şenesen, 2015:1308).

Zeycân'ın aşkına kapılan Âsumân rüyasında âşıklık istemiş ve pirin kendisine sunduğu bade ile yeni aşamaya geçiş yapmıştır. Hikâyeye göre, Âsumân “...*kibleye teveccüh edip yattı. Ziyade gaflet uykusuna daldı. Gördü ki bir hâristanda kırk tane pir ellerinde yeşil kaplı Mushafları var, okuyup dururlar. Ol pirlere hemen bir aşk şarabı doldurup verdiler. Âsumân dahi içti. Âsumân gitti. Pirlere cümlesi ol yerde kaldılar. Âsumân erdi, uyandı ki olmuş, aşk ile dolmuş*” (Kaya-Koz, 2000:27) Böylece âşıklık istidadına erişen Âsumân, sıradan kimliğinden arınarak yeni bir dünyanın kapısını aralamıştır.

Âsumân ile Zeycân hikâyesinde, kahraman “rehber ve yardımcı olan” pir aracılığıyla aşk badesini içmektedir. Hikâyeye göre, Zeycân'a duyduğu aşk ile ona kavuşma arzusu içinde olan Âsumân, atına binip Kulazehoş'a gelmektedir. Âsumân'a kızını vermek istemeyen Bey, onun ellerini arkadan bağlayıp Murad Suyu'na atmaları için muhafızlara emir vermektedir. Âsumân, “aşırı güç bölgesi”ne geldiği bu aşamada, içtiği bade ile sahip olduğu âşıklık yeteneği sayesinde içine düştüğü tehlikeden kurtulmayı başarmaktadır.

1.5. Balinanın karnı

“Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, dünyanın her yerinde rahim imgesi olan balina karnıyla simgelenmiştir. Kahraman, eşğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyen içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür” (Campbell, 2013:107). “Kahramanların tutsaklık aşamaları onların kayboldukları ölmüş gibi göründükleri, ancak içten içe tek eşğin aşılması sancılarında hazırlandıkları bir erginlemeye hazırlık niteliğindedir” (Şenesen, 2015:1310).

Dervişin yardımı ile Kabûb şehrine gelen Âsumân, burada iyi saz çalması sebebiyle bir kahve sahibi olmaktadır. Âsumân, yedi sene boyunca bu kahvede saz çalmıştır. Âsumân'ın kahvesinin çok rağbet görmesini çekemeyen kahveciler, cazı karıdan Âsumân'ı bir adaya atmasını isterler. Cazı karı, Âsumân'ı bir yere götürür ve oradaki çiçekleri koparmasını ister. Âsumân çiçekleri kopardığı anda kuyuya düşer ve oradan çıkmayı başaramaz. Âsumân'ın kuyuya düşmesi ve kendi çabasıyla çıkmayı başaramaması

onun ölmüş olabileceği fikrini uyandırmaktadır. Bu nedenle de Campbell'in "balinanın karnı" biçiminde açıkladığı aşamaya karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Kuyuya atılan Âsumân'ın yardımına Dede Sultan yetişmektedir. Kulazehoş'tan döndüğünde Âsumân'ı bulamayan Dede Sultan cazı karyı kamçılıyarak Âsumân'ın yerini öğrenmektedir. Dede Sultan, kuyuya cazı karyı atarak Âsumân'ı kuyudan kurtarmaktadır.

"Kuyular birer yenilenme ve erginlenme mekânlarıdır. Kahramanın kuyuya atılışı bu erginlenme ve yenilenmeyi başlatan sürecin ilk ayağıdır" (Balkaya, 2014: 63). "Belki halk sufizminde önemli bir yer işgal eden "ölmeden önce ölmenin" bir tür uygulanma alanıdır. Anlatılarda daha sonradan üzerinde birçok olay dizisi oluşturulacak olan kahraman bir kuyuya atılır. Bu atılış olayın farklı cephelerine göre bir tür ceza, müdahale vb. sayılabilir. Ancak bazen kahramanlar kuyuya atıldıklarında orada erginleşirler. Bir tür eğitim yeri olarak düşünülebilir" (Balkaya, 2014: 62). Cazı karı ve Âsumân'ın başarısını çekemeyen diğer kahveciler onu kuyuya atarak cezalandırmak istemişlerdir. Ancak kuyuya atılma olayı aslında Âsumân'ı erginlenme aşamasına hazırlamıştır.

2. Erginlenme

"Erginleme (initiation) terimi, en genel anlamda, maksadı erginlenecek olan şahsın sosyal ve dini statüsünde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütününe işaret eder. Felsefi terimlerle ifade edilecek olursa erginleme, varoluşsal durumda temel bir değişime denk düşer; aday, sınavından, erginleme ritüelinden önce sahip olduğundan tamamen farklı bir beden olarak ortaya çıkar ve bir başkası haline gelir" (Eliade, 2015: 12).

Maceraya olumlu yanıt veren kahraman, bir dizi sınavdan geçmeyi ve yeni bir benliğe doğru giden değişim sürecini göze almaktadır. Sınavları başarıyla tamamlayan kahraman nihai ödüle ulaşmakta ve böylece erginlenme süreci tamamlanmaktadır. Âsumân ile Zeycân hikayesinin "erginlenme" aşamasında "sınavlar yolu ve nihai ödül" biçiminde adlandırılan alt başlıklar yer almaktadır.

2.1. Sınavlar yolu

"Kahramanın yolculuğu sürerken karşısına birçok engel çıkar. Engeller, kahramanın gücü ve/veya yardımcıları sayesinde aşılır. Yolculuğun bir başlangıç noktası vardır; kahraman anne rahmine düştüğünde başlar ancak bir sonu yoktur, döngüselidir. Yaşamın akışı içinde varılan her nokta yeni bir başlangıç ifade eder ve kahramanın yolculuğu sonsuza dek sürer" (Dursun-Torun, 2017: 252). Hikâyeye göre ise Dede Sultan, Âsumân için Zeycân'dan haber getirmeye gitmektedir ve burada Zeycân'ın düğününün yapıldığını görmektedir. Bunu gören Dede Sultan Âsumân'a haberi getirmekte ve bu haber "sınavlar yolu"nu başlatmaktadır.

Dede Sultan ile Kulazehoş'a gelen Âsumân, kırk tane şairin oturup atıştığını görmektedir. Bu kırk şair içinden Üryan Dede adında bir âşık varmış ve onların hepsini yenmiş. Âsumân'ın geldiğini gören Üryan Dede onunla da atışmak istemiş. Atışmanın sonunda kırk şairi yenen Üryan Dede Âsumân'a yenilmiş. Böylece para ödülünü Âsumân kazanmıştır. Bu olayı duyan Zeycân kazananın Âsumân olduğunu öğrenmektedir. Daha sonra Erzurum Paşası'nın yardımıyla kadı ile Âsumân kadıya da durumunu sazıyla anlatmaktadır. Âsumân'ın sözlerinden etkilenen kadı, Bey'e kızını Âsumân'a vermesi gerektiğini söylemektedir. Bey de bu durum üzerine ikna olmakta ve kızı Zeycân'ı Âsumân'a vermektedir.

2.2. Nihai ödöl

“Erginlenme adımlarını izleyen kahraman sonunda nihai ödöl almaya hak kazanmıştır. Nihai ödöl, kahraman tipolojilerinin her biri için değişmekle birlikte esas olan kahramanın aydınlanmasını yaşayıp dünyayı tekrar kendi aydınlanması doğrultusunda kurgulayabilme yeteneği kazanması ve kurgulamasıdır” (Koçer, 2021: 97). “Nihai ödöl aşaması kahramanın zorlu sınavlar sonrasında ödüllendirildiği aşamadır. Ödöl biraz da arayış amacının gerçekte halidir” (Sayıcı, 2019: 837).

Âsumân’ın Zeycân’a kavuşmak için çıktığı sınav yolculuğunun son aşamasında, âşkılık konusundaki maharetini kanıtlayınca kadı efendi kızın Âsumân’a verilmesi gerektiğini belirtmektedir: “*Ey yârenler, n’eyleyelim çok sözü, köselere vermeliyim kızı, Âsumân aldı kızı*” (Kaya-Koz, 2000: 61) Bunun üzerine kırk gün kırk gece düğün yapılmış ve Âsumân sevdiğine yani Zeycân’a kavuşmuştur. Âsumân ile Zeycân hikayesinde kahramanın nihai ödöl Zeycân’la evlenmek olmuştur.

3. Sonuç

İnceleme sonucunda, yola çıkış (maceraya çağrı, çağrının reddedilişi, doğüstü yardım, ilk eşiğin aşılması ve balının karnı) aşamasına ve erginlenme (sınavlar yolu, nihai ödöl) aşamasına uygun veriler elde edilmiştir. Bu noktada Âsumân ile Zeycân hikayesinin monomit kuramına yola çıkış ve erginlenme aşamalarında büyük ölçüde uyduğu anlaşılmıştır.

Yola çıkış aşamasında maceranın habercisi olan koca karı Âsumân’ı Zeycân ile buluşturmaktadır. Maceranın kahramanı olan Âsumân Zeycân’ı görür görmez ona âşık olmaktadır. Bu durum Âsumân için maceraya çağrı niteliğindedir. Âsumân’ın Zeycân’a kavuşmak için çaba göstermeye başlaması çağrıya olumlu yanıt verdiğini göstermektedir. Yola çıkan Âsumân pek çok doğüstü yardımla karşılaşmaktadır. Bu durum “Doğa Ana”nın Âsumân’ın maceralı yolculuğunu desteklediğini göstermektedir. “Balının karnı” biçiminde adlandırılan ve yeniden doğuşu simgeleyen süreçteki kuyu motifi dikkat çekicidir. İncelemeye göre kuyunun, Âsumân için yenilenme ve aydınlanma mekânı olduğu anlaşılmaktadır. Ölmüş olabileceği düşünülen Âsumân, Dede Sultan’ın yardımıyla kuyudan kurtulmakta ve bu zorlu sınav erginlenme sürecinin önemli bir adımını oluşturmaktadır.

Kahramanın yolculuğu bağlamında monomit kuramına göre incelenen Âsumân ile Zeycân hikayesinde Âsumân pek çok sınavla karşı karşıya kalmış ve bütün sınavları geçerek Zeycân’a kavuşmuştur. Kahraman böylece nihai ödöl ulaşmayı başarmıştır. Nihai ödöl ulaşana kahraman geçtiği sınavlar neticesinde eski benliğinden uzaklaşarak erginlenme sürecini tamamlamıştır.

Âsumân ile Zeycân hikayesinde dönüş aşamasına ait bilgilere rastlanmamaktadır. Halk hikayesinde esas olan nihai ödöl ulaşmaktır. Bu nedenle de sevdiğine kavuştuktan sonraki kısma dair pek fazla bilgiye ulaşmamaktadır. Aynı durum Âsumân ile Zeycân hikayesi için de geçerlidir. Âsumân, sevdiği Zeycân’a kavuşmuş ancak daha sonrasına dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Âsumân ile Zeycân hikayesindeki koruyucu figür pir olduğu bilinen Dede Sultan’dır. başından sonuna kadar Âsumân’a yardım etmiş ve onun düştüğü zor durumlardan kurtulmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla Âsumân’ın erginlenme sürecinde, Dede Sultan çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Kaynakça

- Abah, İ. (2016). Camış ve Bayış'ın sonsuz yolculuğu. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s. 203-213.
- Atay, D. (2017). Joseph Campbell'ın monomit aşamaları bağlamında Dede Korkut'un Begil Oğlu Emren'in Boyu destanı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6/3 2017 s. 2503-2521.
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. İstanbul: Kabcacı.
- Durmuş, G. (2015). Campbell'ın monomit kuramı bağlamında Manas destanı: bir kahramanın sonsuz yolculuğu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science*, Cilt: 25, Sayı: 2, s. 67-76.
- Dursun, A.-Torun, D. (2017). Begil Oğlu Emren anlatısında "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu". *Söylem Filoloji Dergisi*, 2(2), s. 250-266.
- Eliade, Mircea (2015). *Doğuş ve yeniden doğuş-insan kültürlerinde erginlemenin dini anlamları*. İstanbul: Kabcacı.
- Güzel, C. (2014). Monomit teorisi bağlamında Bayan Toolay destanı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Yıl: 2014, Sayı: 36, s. 191 – 206.
- Kaya, D.-Koz, M. S. (2000). *Halk hikâyeleri I*. İstanbul: Kitabevi.
- Kırgız, Ş. (2018). Joseph Campbell'ın monomit kuramı üzerine bir çalışma: Siegfried'in sonsuz yolculuğu, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 86, Aralık 2018, s. 107-120.
- Koçer, V. (2021). Bedri Sinan İle Mahperi hikâyesini monomit kuramı çerçevesinde anlamlandırma denemesi. *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 1.
- Mezkit Saban, G. (2020). Türk kültüründeki ilahi varlık Kurt Ana ve Kurt Ata'nın Anadolu geleneklerindeki doğum pratiklerine etkisi üzerine bazı tespitler. *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*, Yıl: 6, Sayı: 24, Eylül, s. 232-240
- Okuşluk Şenesen, R. (2015). Kahramanın sonsuz yolculuğu bağlamında Dede Korkut hikâyelerinde kahramanın "ayrılma"sının sembolik anlamları. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi "Dede Korkut ve Türk Dünyası"*, İzmir, s. 1301-1312.
- Özpay, O. (2020). Monomit kuramı bağlamında kahramanın yolculuğu: İlk Kan filmi ve John Rambo örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), s. 1109-1119.
- Saltık Özkan, T. (2006). Bey Böyrek anlatılarının kahramanın yolculuğu açısından incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saltık Özkan, T. (2009). Kahramanın yolculuğu bağlamında Bamsı Beyrek ve erginleme süreci. *Milli Folklor*, Yıl 21, Sayı 81, s. 27-33.
- Sayıcı, F. (2019). Joseph Campbell'ın kahramanın sonsuz yolculuğu modelinin yol filmlerine uygulanması: "Easy Rider" örneği. *İdil Dergisi*, 59 (2019 Temmuz), s. 831–844.
- Çetindağ Süme, G. (2015). Halk anlatılarında "olağanüstü biçimde hamile kalma" motifi üzerine bir değerlendirme. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 6, Issue: 20, s.135-151.
- Tecimer, Ö. (2005). *Sinema modern mitoloji*. İstanbul: Plan B.